

Stigmatizacija psihički oboljelih osoba

Flegar, Renata

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:037307>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Renata Flegar

STIGMATIZACIJA PSIHIČKIH BOLESNIKA

Završni rad

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Renata Flegar

STIGMATIZACIJA PSIHIČKIH BOLESNIKA

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Renato Matić

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ:

1. Uvod:	4
2. Abnormalno ponašanje:	5
2. 1. Promjena ponašanja; utjecaj u socijalnim grupama.....	5
3. Predrasude	6
4. Stigmatizacija; moć stigme	8
4.1. Teorija etiketiranja	9
5. Stav prema psihijatriji kroz povijest i stigma	11
6. Zaključak:	13
7. <i>Literatura:</i>	14

1. Uvod:

Stigma je riječ grčkog porijekla i označava oznaku ili žig koji se utiskivao na koži robova, zločinaca ili izdajica, označavajući vlasništvo nad njima i njihov podređen status.

Stigmatizacija je proces kojim društvo pridaje pojedincu negativne vrijednosti, pri čemu grupa koja je socijalno moćnija omalovažava manje moćnu grupu. Stoga, ova pojava je u direktnoj vezi s društvenim nejednakostima i isključivanje, pa je upravo zato i društvena odgovornost. Kroz povijest su se pojavila brojna shvaćanja bolesti, no što psihičke bolesti su i dalje stereotipizirane. „Ovakvih se osoba valja čuvati jer su opasni i nikad ne znaš što im je na umu.“ To je primjer karakterističnog stereotipa koji je prisutan u našem društvu. Ovakve (i slične) izjave postaju svakodnevice i nešto sasvim uobičajeno. Na psihičku bolest se gleda kao na neizlječivu bolest, osobe dobe etiketu za cijeli život psihičkih bolesnika. Kada je osoba depresivna, dakle bolesna, a kroz neki vremenski period biva izlječena, ona i dalje drži svoju etiketu „luđaka“. Također, psihijatrijske ustanove su najčešće smještene na rubu grada ili na nekoj uzbrdici, kako bi se okolina osjećala sigurno i daleko od psihički oboljelih osoba. No pravi problem nastaje kada osoba počinje prihvaćati svoju etiketu i živjeti u skladu sa stigmom koju joj je stvorila okolina. Osoba počinje gledati na sebe kao što i okolina gleda na nju, nesposobnu i manje vrijednu od ostalih. Isto tako je prisutna i diskriminacija, koja je razlog više da se osoba izolira i „sakrije“ od većine kako ne bi trpjela ismijavanje, koje je između ostalog i kršenje osnovnih ljudskih prava.

Svrha ovog rada je ukazati na stigmatizaciju i ostale čimbenike koji su povezani sa tim procesom u pogledu na psihički oboljele osobe.

2. Abnormalno ponašanje:

Abnormalno ponašanje je ono koje odstupa od normi koje su prihvatljive za veći dio društva. Dakle, podrazumijeva ponašanje koje često biva stigmatizirano. Ono proizlazi iz predrasuda, a ostavlja trajne i duboke posljedice na pojedinca. Područje koje proučava abnormalno ponašanje jest psihopatologija. Nju zanimaju uzroci ponašanja koje odstupa od normalnog. Abnormalna ponašanja su rijetkost. To je svako ponašanje koje odstupa od prosjeka, a karakterizira ga neka specifičnost (npr: halucinacije, teška depresija, nagle promjene raspoloženja..). Emille Durkheim je postavio pitanje raspolaže li znanost uopće sredstvima koja bi odredila razliku između patološkog i normalnog. Normalna je ona činjenica koja ima svoj najopćenitiji oblik, dok je sve drugo abnormalno i patološko. Normalan tip ponašanja se poistovjećuje sa prosječnim, dok je svako odstupanje od toga abnormalno. Ono zaziva u ljudima patnju i bol, koja nije sukladna sa situacijom u kojoj se nalaze. Također neki poremećaji ne izazivaju patnju (npr: psihopati). Osobe abnormalnog ponašanja nisu objektivne, sve sagledaju samo sa svoje subjektivne strane. Oni nisu univerzalni, nestabilni su u vremenu. Kad traže pomoć, samo kažu da imaju poteškoću i odbacuju svaku odgovornost za situaciju u kojoj su se našli. Sve prethodno navedene odrednice su pokazatelji definicije abnormalnosti, naime, nije moguće dati jedinstvenu definiciju abnormalnosti zato jer je to ponašanje veoma nestabilno i dolazi do njega u situacijama u kojima se to najmanje očekuje.

2. 1. Promjena ponašanja; utjecaj u socijalnim grupama

Konformizam je promjena ponašanja zbog stvarnog ili zamišljenog utjecaja drugih ljudi. U mnogim svakodnevnim situacijama ljudi osjećaju nesigurnost oko toga kako da se ponašaju, što da misle, što da odluče.. Jednostavno ne znaju odlučiti što je ispravno, a što nije. Zato se drugi ljude vide kao izvor informacija za usmjeravanje svog ponašanja. Ljudi se konformiraju ponašanju drugih ljudi jer istinski vjeruju da su drugi u pravu. Jedno istraživanje je čak utvrdilo da se ljudi oslanjaju jedni na druge kako bi odredili stvarnost i jednostavno privatno prihvaćaju procjenu grupe. Do problema dolazi kada se javlja socijalna zaraza, tj.brzi prijenos emocija i ponašanja kroz masu. Stvar je u tome da što je osoba nesigurnija, to će se više oslanjati na druge ljude. Ista stvar se dešava kada se osoba nalazi u kriznoj situaciji i kada se osoba predstavlja da je stručnjak za neko područje. Ljudi jednostavno žele biti prihvaćeni i da se drugima svide. To rezultira javnim, ali ne i nužno prihvaćenim vjerovanjima, ponašanjima grupe. Kada se osoba ističe nekim svojim stavom, mišljenjem, prva stvar koja će

se dogoditi jest da članovi grupe pokušaju je vratiti u „stado“. Zatim slijede podbadanja i dugi razgovori jer ostali članovi žele shvatiti zašto se osoba ponaša tako čudno. Kada će se ljudi konformirati normativnom socijalnom utjecaju? Odgovor na to pitanje pruža teorija socijalnog utjecaja Bibba Latanea (1981). Konformiranje se dešava kada nam je grupa važnija i što smo više u kontaktu sa njom. Također kako se i povećava brojnost grupe, svaka dodatna osoba ima slabiji učinak. Tu nastaje problem jer ako nemamo saveznika (npr: ako se još jedna osoba ne slaže s grupom) utjecaj pojedinca je premalen i eventualno osoba podliježe konformnosti grupe. Ljudi se priključuju grupama jer ona zadovoljava niz temeljnih ljudskih potreba. One postaju važni dio ljudskog identiteta, pomažući da definiramo tko smo i zato je vrlo važno biti prihvaćen od strane grupe. Jedan jako važan aspekt strukture grupe je grupna kohezija. Ona se odnosi na povezivanje članova i međusobno svidanje. Čim je stupanj grupne kohezije jači, grupa je zadovoljnija. Međutim, boravak u grupi može dovesti do deindividuacije, odnosno slabljenja normalnih ograničenja u ponašanju kada se osoba nalazi u mnoštvu, što potiče impulzivne i devijantne postupke. Drugim riječima, gubljenje u mnoštvu može dovesti do razuzdanih djela koja osobu približavaju abnormalnom ponašanju.

3. Predrasude

Unaprijed doneseni stavovi ili mišljenja o nečemu što se ne poznaje dovoljno niti se temeljito i kritički proučilo su predrasude. Predrasude su sveprisutne, u jednom ili drugom obliku one pogađaju sve nas. Kod osoba koje su mete nemilosrdnih predrasuda, najčešće imaju nisko samopoštovanje. Doc.dr.sc. Slađana Ivezić (2006). u svojem članku „Stigma psihičke bolesti“ opisuje kako društvo najčešće karakterizira psihički oboljele osobe, tj. navodi s kojim predrasudama ih se najčešće povezuje. Znači, psihički bolesnici su:

- 1.) Opasni (pogotovo ako su liječeni u psihijatrijskim ustanovama i dijagnoza shizofrenije)
- 2.) Nesposobni za samostalan život i donošenje odluka
- 3.) Slabići (sami su krivi za svoju bolest jer nisu dovoljno jak „karakter“; depresija i anksiozni poremećaji)
- 4.) Neizlječivi (dementni, retardirani, shizofreni i liječeni u ustanovama socijalne skrbi)

Na temelju toga se zaključuje da je predrasuda unaprijed donesen stav, najčešće negativan prema nekome/nečemu. Podrazumijeva nemogućnost kritičkog spoznavanja stvarnosti. Predrasude su često temelj raznih oblika nepravilnog i diskriminirajućeg prema drugima, te isto tako, one su naučene. Također, vrlo je važno napomenuti da je predrasuda stav vjerovanja koji stavlja neku osobu u nepovoljan položaj. One su vrlo otporne na promjene jer ljudi jednostavno ne razmišljaju o tome da čine nepravdu prema nekome svojim stavovima i ponašanjem koje slijedi iz predrasuda. „Najgora posljedica predrasuda jest diskriminacija. Negativni stavovi prema oboljelima od duševne bolesti ukazuju na manjak empatije“ (Ivezić, 2006). Duševna bolest često pobuđuje strah kod ljudi i izbjegavanje, također su prisutni negativni stavovi prema njima. „Bolesnici navode da ih okolina doživljava slabićima, ne vjeruje da je to bolest, smatra da se trebaju samo trgnuti i rješavati probleme u životu, da su lijeni i da je najlakše reći da su depresivni jer „tko danas nije u depresiji“ (Ivezić, 2006). Uzrok tome se temelji uglavnom na neznanju i na primitivnim vjerovanjima. Postoje pozitivne i negativne predrasude, no ovdje je riječ o negativnim. Stvar je u tome da ljudi mogu imati pozitivne i negativne emocionalne reakcije prema nekom objektu. No kada je riječ o predrasudama, one su „rezervirane“ za negativan stav prema drugima. Prvi korak u predrasudama je kategorizacija nekih ljudi u jednu grupu na osnovi određenih karakteristika i drugih ljudi u drugu grupu na temelju njihovih različitih karakteristika. „Takva kategorizacija – grupiranje podražaja prema njihovoj sličnosti i suprotstavljanje podražaja prema njihovim različitostima – je temelj ljudske socijalne spoznaje (Brewer i Brown, 1998; Rosch i Lloyd, 1978). Međutim, danas su ljudi naučili skrivati svoje predrasude u nekim situacijama u kojim bi ih okolina mogla osuditi da su puni predrasuda. Tu govorimo o modernim predrasudama. Također, ljudi se većinom priklanjaju nekim stereotipima, predrasudama, čak i ako se ne slažu s njima, samo da bi bili prihvaćeni od strane grupe u koju se žele uklopiti.

4. Stigmatizacija; moć stigmatizacije

„Po pravilu, mi, naravno vjerujemo da osoba sa stigmom nije ljudsko biće. Uslijed ovakve pretpostavke, mi provodimo razne diskriminacije, putem kojih veoma efikasno, mada često nesvjesno, smanjujemo mogućnosti u životu te osobe. Mi stvaramo teoriju stigme, ideologiju kojom objašnjavamo inferiornost te osobe i stepen opasnosti koji ta osoba nosi...“ (Goffman, 2009).

Riječ stigma grčkog je porijekla i znači „naglasiti, označiti, istaknuti“. Odnosi se na žig koji je dodijeljen osobi u negativnom smislu, a metaforički predstavlja oznaku srama. Stigma je zapravo uzrokovana kombinacijom straha i neznanja, a podlogu nalazi u predrasudama. Zbog stigmatizacije i diskriminacije, osobe sa psihičkim poteškoćama često bivaju izolirane od društva, te usamljene. Sociolozi govore o takozvanoj socijalnoj stigmatizaciji, koja se odnosi na neke od glavnih razloga zašto osobe oboljele od duševnih bolesti ne traže pomoć (stručnu pomoć – psihijatrijsku, psihološku..). Osobe koje pate od bolesti iz spektra mentalnog zdravlja, navode nekoliko razloga zašto ne traže pomoć. Doživljaj diskriminacije, prezir, nerazumijevanje, ogovaranje, dodjela epiteta agresivan i opasan, omalovažavanje.. To su najčešći problemi sa kojima se psihički oboljela osoba susreće, ukoliko potraži pomoć. Činjenica je da više ljudi pati od posljedica stigme, čak i više nego od posljedica psihičkih bolesti. Isto tako, socijalna stigma poprima različite oblike, od izbjegavanja do izrugivanja. Podrška i razumijevanje, za psihičke bolesnike, često nestaje kada postaje očito da se osoba neće oporaviti. Tako su kronični duševni bolesnici izloženi upravo najvećoj stigmatizaciji. Stigmatizacija psihički oboljelih osoba definira se kao negativno obilježavanje, marginalizacija i izbjegavanje osoba baš zato što imaju psihičku bolest (Ivezić, 2006). Duševno oboljeti znači i doživjeti društvenu negaciju vrijednosti. Stigma duševne bolesti ujedno znači i strah od duševnog bolesnika. Čovjek najčešće nije uopće svjestan tog straha, on postaje očit tek kada osoba sretne duševnog bolesnika, kada u mislima ili realnosti, osoba sama sebi predoči sve ono što joj se može dogoditi. Duševni bolesnik je sve ono što nije normalan član društva. Čvrsta definicija normalnog je nemoguća bez točnog određenja nenormalnog. A s druge strane, društvo je to koje određuje što je normalno, a što patološko. Granica između normalnog i patološkog je vrlo tanka. Patološko je važan element socijalne ravnoteže i time je nezamjenjiva njegova socijalna vrijednost u čije granice društvo nerado dira (Francišković, Moro, 2011). Emille Durkheim je došao do zaključka da je bolest patološko stanje, dok nenormalnost nastaje slučajno što općenito stavlja biće u stanje podređenosti. Stigma je boljka svih društava, njene

posljedice su trajne, ali i brojne. Da sumiram, ono najkarakterističnije za stigmatu je da stigmatiziranoj osobi postavlja dijagnozu, odnosno da ta osoba u očima „normalnih“ prestaje biti potpuno ljudsko biće i doživljava ju se kao nenormalnu, pa čak i kao neljudsku osobu. Stigmatizirani pojedinac nosi svoj pečat koji mu svojom težinom otežava funkcioniranje u društvu, a drugima pokazuje da ga treba izbjegavati ili izložiti diskriminaciji. U sljedećem poglavlju ću reći nešto više o sociološkoj teoriji koja objašnjava na koji način stigmatizirane osobe dobe svoj „križ“ i kako on djeluje na pojedince.

4.1. Teorija etiketiranja

Teorija etiketiranja je važna sociološka teorija koja se počela intenzivno razvijati 60-ih godina prošlog stoljeća. Ona daje odgovore na pitanja koja se tiču ljudskog ponašanja, npr. zašto se ljudi ponašaju na neki određeni način kada društvo odbaci pojedinca, to jest daje mu etiketu. Becker prvi definira teoriju etiketiranja koja vidi devijantnost kao posljedicu procesa interakcije između društvene kontrole i mogućeg devijanta, pa prema tome se vidi da su teorija etiketiranja i devijantnost usko povezane. Devijantni su oni pojedinci koje je društvo kao takvima etiketiralo zato jer su prekršili njegove norme. Becker smatra da je prva posljedica etiketiranja osobe učvršćivanje njezinog devijantnog statusa koji automatski postaje dominantan. “Dakle, teorija etiketiranja, sa svime što obuhvaća i na što se odnosi, nije niti teorija, niti je usredotočena isključivo na čin etiketiranja kao što to neki smatraju. Ona je, prije, način gledanja na opće područje ljudske aktivnosti, ona je perspektiva iz koje će, možda, ranije nejasne stvari biti jasnije” (Becker, 1991.). Teorija etiketiranja smatra se važnim pristupom u proučavanju devijantnosti koji sugerira da ljudi postaju devijantni zato što političke vlasti i drugi imenuju njihovo ponašanje tako što im dodjeljuju određene etikete. Mi smo društvo koje provodi etiketiranje. Dakle, ako je osoba psihički bolesnik, automatski se zanemaruje njegov status da je ona roditelj, prijatelj, radnik... Svi ljudi se manje ili više ponašaju devijantno i zato postoji podjela na devijantne i „normalne“. Takve pojave se nazivaju primarnom devijantnošću. To je, dakle, ponašanje koje krši društvene norme, ali uglavnom prolazi nezapaženo od djelovanja socijalne kontrole. Prema Beckeru, teorija etiketiranja spada u razvojne koncepcije, uglavnom usmjerene socijalnoj psihologiji devijantnosti, a bavi se pretpostavkama devijantnosti na individualnoj i malim grupnim

razinama. Etiketiranje pojedinaca kao devijantnima, stvara povoljne uvjete za sekundarnu devijantnost (koja je temelj proučavanja teorije etiketiranja). To je devijantnost koju pojedinci sami usvajaju kao odgovor na reakcije okoline. Etikete kao što su ludilo i gubitak razuma, vrsta su socijalne kontrole duševne bolesti. Čovjek ne dobiva etiketu time što je bolestan, već u trenutku ulaska u duševnu bolnicu, a jednom dobivena etiketa često ostaje zauvijek (Frančišković, Moto, 2011). Stvar je u tome da češće etiketiraju moćni u društvu, a pojedinci koji bivaju obilježeni kao devijantni su najčešće iz siromašnih i nemoćnih skupina. Tako socijalna kontrola stvara mentalne bolesnike i socijalnu reakciju na njih putem institucija u koje ih smješta.

U sljedećem poglavlju ću reći nešto više o načinu na koji se odnosilo prema psihičkim bolesnicima kroz povijest, kako ih se tretiralo, liječilo, pa čak i način na koji se mislilo.

5. Stav prema psihijatriji kroz povijest i stigma

Ovo poglavlje će prikazati kako se viđenje abnormalnosti i psihijatrije mjenjalo kroz povijest. Znači, proći će sve od prapovijesti, antike, preko srednjeg vijeka pa sve do antipsihijatrije koja se javlja u 20.stoljeću.

U prapovijesti, čovjek je duševne bolesti svodio na natprirodne uzroke. One su se sa svojim dramatičnim simptomima vrlo dobro uklapale u okvir demonskog shvaćanja bolesti (kao posljedica djelovanja zlih duhova). Liječenjem duševnih bolesnika su se bavili čarobnjaci i vračevi. Isto tako, ljudi su vjerovali da tuga, briga i strah mogu izazvati psihičke poremećaje, ali isto tako i neke opojne droge. Iz antičkog doba postoje spisi koji ukazuju na kažnjavanje onih koji duševnim bolesnicima ne posvete odgovarajuću skrb. Antički liječnici su prihvatili Hipokratovu misao (4.st.pr.Kr.) o tome da su duševne bolesti zapravo bolesti mozga i da je sumanut čovjek – bolestan čovjek. Prema Hipokratu, ljudska psiha i tijelo su bili povezani. Rekao je da psihičke bolesti treba liječiti kao bilo koje druge bolesti. Preporuča liječenje biljkama, dijetom, radom... Njegovo razmišljanje je bila prekretnica, što se tiče psihičkih bolesnika, jer odbacuje dotadašnje tradicionalno vjerovanje u natprirodne uzroke i okreće se prema prirodnom. Srednji vijek je obilježen praksom očuvanja društva od psihičkih bolesnika. Psihički bolesnici su smješteni u samostane, a o njima su se brinuli redovnici i svećenici. Srednji vijek je obilježen progonima vještica, vraća se na vjerovanje u demone i egzorcizam. To je bilo najgore razdoblje za duševne bolesnike. Svugdje su bili praćeni stigmom i to ne samo oni, već i njihove obitelji; često su bili zlostavljani, omalovažavani, spaljivani na lomačama... A kada su ih liječili, to su radili egzorcizmom, stavljanjem okova na njih, zatvarali su ih u kaveze (ponekad u gradu, ponekad izvan) te su omogućivali ljudima da ih posjećuju, tj.gledaju u kavezima, ali uz ulaznicu koju su naplaćivali (kao danas ZOO). Paracelsus (1493.-1541.) prvi upućuje na to da duševne bolesti su zapravo prirodne bolesti, a ne posljedica djelovanja demona. Od tada se lagano mijenja odnos prema duševnim bolesnicima. Francuski liječnik P.Pinel (1745.-1826.) je bio najzaslužniji za skidanje lanaca sa duševnih bolesnika i da ih više ne nazivaju „luđacima“ već duševnim bolesnicima. Zatim dolazi razdoblje Sigmunda Freuda i psihoanalize, otkrivanje nesvjesnog u ljudskom mozgu. Šezdesetih godina 20.stoljeća u Europi i SAD-u pojavljuje se pokret nazvan antipsihijatrija. Ona je isticala da osjetljive pojedince bliske osobe mogu učiniti jako anksioznima, kritizirali su lobotomiju i elektrostimulativnu terapiju. Antipsihijatrija drži da su psihijatri i psihijatrijske ustanove, kao oruđe socijalne kontrole, odgovorni za nasilje nad ljudima

(Frančišković, Moto, 2011). Isticali su važnost alternativnih terapija i umanjivanje razlika između bolesnika i liječnika. Kao zagovornih antipsihijatrijskog pristupa, Erving Goffman, je zaključio da liječenje u psihijatrijskoj ustanovi samo još više pridonosi pacijentovoj stigmatizaciji.

6. Zaključak:

Ovim radom željela sam pokazati koliko je stigma raširena u društvu koje seže u daleku prošlost. Još od davnih vremena kada je prevladavalo demonološko shvaćanje psihičkih poremećaja, egzorcizam i zatvaranje u kaveze psihičkih bolesnika kao da su životinje. Pa sve do vremena kada počinju vladati humaniji uvjeti za psihički oboljele osobe (zahvaljujući Pinelu), kada dolazi do spoznaje da je to prirodna bolest kao i svaka druga. Povijesni prikaz pokazuje koliko je duboko stigma ukorijenjena u društvu, prenoseći trajne i duboke posljedice, od ekonomskih do socijalnih, te naravno psiholoških. Osim samog oboljenja, stigma i etikete za bolesnika predstavljaju još jedan dodatan problem. Razni mediji daju psihičkim bolesnicima pogrdne nazive, pa brojni stručnjaci smatraju kako su mediji jedan od glavnih čimbenika u procesu nastanka stigmatizacije. Stigma narušava osnovna ljudska prava oboljelih na poštovanje i ravnopravnost. Psihijatrija mora razvijati metode, koje trebaju biti uspješne, kako bi oboljelima omogućila najosnovnija ljudska prava. Stigmatizacija nije samo društveni problem već i etički. Etičke smjernice naglašavaju da je svaku osobu potrebno tretirati s poštovanjem. Ljudi strahuju da ako se razbole psihički, automatski su manje vrijedni. Oni koji se slažu s stereotipom i reagiraju kao da je on istina, nanose veliku i tešku štetu ljudima sa psihičkim poremećajima. Stigmatiziranje psihički oboljelih osoba negativno djeluje na njihovo sudjelovanje u liječenju, osoba može odbijati liječenje ili ga prekinuti u onom trenu kada je najpotrebnije, zbog srama. Stavovi javnosti se moraju i mogu mijenjati, bez obzira na to dugotrajnost procesa. Psihijatrijsku bolest je moguće izliječiti jednako kao i svaku drugu tjelesnu bolest.

U suzbijanju stigmatizacije je jako važna obrazovanost čitavog društva, ako nikako, onda preko medija isključivo. Na stigmatu se gleda kao na prepreku u liječenju i važno je provoditi antistigmatske programe. Stavovi trebaju poprimiti pozitivan smisao kako bi oboljeli dobili našu podršku, a ne odbijanje, ranije se javljali na liječenje i ne ga prekidali sve do kada liječnik ne smatra da je osoba zdrava. Svi bi trebali preispitati naša stajališta prema duševno oboljelima jer stigma prema njima znači samo jedno, a to je nepravda. Nismo svjesni da prihvaćanjem negativnih stereotipa povređujemo pojedince. Borbu protiv stigme trebaju provoditi građani svih dobnih skupina, tako postajemo humaniji, oslobađamo se negativnih stavova koji nas priječe da budemo pravedniji (prema svima, ne samo prema psihičkim bolesnicima) i humaniji. Upravo takav cilj ima ovaj završni rad.

7. Literatura:

1. Akert, R. M., Aronson, E., Wilson, T.D., *Social psychology*, (2002) Prentice Hall
2. Becker, H. *Outsiders : Studies In The Sociology Of Deviance* (str. 177-212), (1991) New York, The Free Press
3. Biruški, Čorkalo, D., *Primjenjena psihologija: pitanja i odgovori*, (2009) Zagreb: Školska knjiga
4. Cvjetičanin, V. i Supek, R., *Emile Durkheim i francuska sociološka škola*, (2003) Sociološka hrestomatija, Zagreb: Ljevak
5. Frančišković, T., Moro, L.J. i suradnici, *Psihijatrija*, (2011) Zagreb: Medicinska naklada
6. Goffman, E., *Stigma; Zabeleške o ophođenju sa narušenim identitetom*, (2009) Novi Sad: Me
7. Ivezić, Slađana, *Stigma psihičke bolesti*, (2006) Časopis Medix (64)
8. <http://www.istrazime.com/klinicka-psihologija/sto-je-abnormalno-ponasanje-i-doživljavanje/>
9. <http://www.istrazime.com/zanimljivosti/konformizam-kud-svi-turci-tu-i-mali-mujo/>